

ENKÄT: Digitalt

Sammanställd av Christian Lenemark

Under hösten 2017 skickade TfL-redaktionen ut en enkät till ett fyrtiotal forskare, lärare, kritiker och kulturutredare verksamma i Sverige och bland annat Norge som på olika sätt intresserat sig för frågor om litteraturens förhållande till det digitala. Responsen var av olika skäl (tidsbrist var det mest anförda argumentet) mindre än väntat. Totalt fick vi in åtta svar. Utifrån en genussynvinkel är den manliga dominansen slående, vilket emellertid inte kan sägas bero på att kvinnliga forskare, lärare och kritiker inte intresserat sig för dessa frågor. Men oaktat att svarsfrekvensen på enkäten inte var lika hög som vi på förhand trott och hoppats på – samt den i sammanhanget olyckliga genusasymmetrin – var de svar som vi trots allt fick in desto mer initierade.

De frågor vi ställde var medvetet formulerade så att de skulle kunna möjliggöra en rad olika ingångar för de tillfrågade att reflektera över digitaliseringens betydelser för litteraturen i stort, men även för den litteraturvetenskapliga forsknings- och undervisningspraktiken:

1. Vad har digitaliseringen haft för betydelser när det gäller produktionen, konsumtionen och distributionen av litteratur?
2. Vad har den digitala utvecklingen bidragit med när det gäller den litteraturvetenskapliga forskningspraktikens och undervisningens innehåll och former – och vad kan den bidra med i framtiden?

MEDVERKANDE

James Barrett, Karl Berglund, Jonas Ingvarsson, Mats Malm, Jesper Olsson, Julia Pennlert, Øyvind Prytz, Alexander Svedberg

JAMES BARRETT. FIL. DR I ENGELSKA MED INRIKTNING MOT DIGITAL KULTUR OCH AKTIVISM

1. Digital tools, devices and programming have contributed to the mutating family of Literature. This is shown in publications like the Electronic Literature Collection (<http://collection.eliterature.org/>). Literature is being added to with websites coded in HTML, Flash and Java, or as apps and augmented reality technologies. The significance of the digital is also noteworthy just in terms of subject matter. The representation of a self in a published work of printed literature today often takes into account such factors as mobility through digital media, online and virtual environments and digital footprints, the primacy of data, personal technology and digital literacy. For example, the impact of 'social media' on an individual is part of what it is to be human in many cultures today.

Being able to write on a screen is a shift in itself. Writing is now multimodal using digital tools and environments. Words on a virtual page are transported from the screen into the mouths of virtual characters in video games, or to become the code of a webpage, and as stories told by so-called 'audio books' (where no 'book' is present) through millions of headphones and tiny telephones during the morning commute. A story of cultural import can now be simply told across media, with literature established as a screen-based and digitally mobile phenomenon as well as a printed one.

Digital works such as the Assassin's Creed series (2007–2017), should be considered as literature and as games; depending on what elements you focus on. The environments depicted in these vast narrative worlds, and the choices that are available to the player, mean that they can be explored as well as played. As part of this exploration there are characters and settings, as well as references to historical events, and the inclusions of songs and images from broader cultural sources. The crossover points for such experiences of narrative have been long coming; using telecommunications, interaction design, performance art and theatre principles, computer programming breakthroughs and the curiosity of the human spirit to continue telling stories.

Finally, it is now possible to produce a book alone, from writing to layout and sending the proofs to the printer, all with a digital laptop the size of a medium sized book. Furthermore, programming and the

building of complex multimodal stories can now be done sitting at the kitchen table. But many universities and schools are only beginning to integrate the subjects connected to such digital writing and literature. Teaching and formalizing how the production of literature in the digital age happens is the next great challenge.

2. The impact of the digital on literary research can be divided into two areas, the pragmatic and the theoretical. Techniques, tools and methods for conducting research make up the pragmatic. The pragmatic includes the quantitative techniques used in processing large data sets, such as the work conducted under the banner of Distant Reading, where categories are identified and processed according to sample size, concordance, recurrence and relation. An example could be processing 50,000 novels from the 1980s for verbs related to female characters and what it shows about the literary culture of the time (including publishing of course). Another example of the pragmatic application of the digital could be the use of digitized archives and their search capabilities in working with corpora, or compiling an authoritative version of a canonical text.

What will literature become in a time when everything is negotiated via a screen, when all we experience is tagged, depicted, represented and geo-positioned? How do I imagine when everything around me is imaged? Perhaps an idea comes from Kristen Roupenian, author of the short story *Cat Person* (described as a 'viral sensation' and the first line of which is "I spent a number of years meeting strangers on Craigslist for risky meet-ups"), reportedly signing a seven-figure book contract with Scout Press for two books. Roupenian's work is described as set to "explore the complex – and often dark and funny – connections between gender, sex, and power, across genres." Whatever Roupenian publishes it will be accompanied by discussions and arguments online. Those genres that her work does move across will be negotiated via digital media and no doubt the characters in her stories will be using digital devices and content to manifest the connections that are so often "dark and funny" at the same time (as is the Internet itself).

Finally, the use of digital tools to visualize and spatialize stories is continuing to develop. With many school-age children today simply choosing not to read books and avoiding text in their daily media

consumption, ways have to be found to introduce them to literature as the creator of self-identity and connector of individuals to the commonalities of human experience and understanding.

**KARL BERGLUND. FIL. DR I LITTERATURVETENSKAP VID
UPPSALA UNIVERSITET**

1. En enorm betydelse, så klart. Bokhistorikern Frederick Kilgour framhäver i *The Evolution of the Book* (1998) digitaliseringen som en av sju avgörande tekniska skiften i bokens flertusenåriga historia (det vill säga i paritet med landvinningar som papyrusrullen, kodexen och boktryckarkonsten), och det tror jag inte är någon överdrift. All litteratur produceras och redigeras idag digitalt i åtminstone något led, vilket får följderna som är omöjliga att överblicka. Vilket inflytande har t.ex. ordbehandlingsprogrammen haft på hur litteratur skrivs? Eller sociala medier? Frågor som dessa är svåra att svara på, men klart är att den digitala utvecklingen i grunden har förändrat hur text produceras och hur vi förhåller oss till det skrivna ordet.

Även hur litteratur distribueras och konsumeras har kraftigt förändrats på senare år – internetbokhandeln, e-böcker, strömmade ljudböcker, e-bibliotek, digitalt fritt tillgängliga litterära klassiker och så vidare – och här befinner vi oss antagligen fortfarande i början av en längre utveckling. Att vi när som helst och var som helst har omedelbar tillgång till snart sagt all världens litteratur påverkar vår relation till densamma. Visst blir litteraturen enkel att nå, men möjligen ökar distansen på ett annat plan då det digitala biblioteket inte erbjuder samma närhet till verken som tryckta boksamlingars avgränsade enheter av litteratur.

2. En hel del, även här. I stort sett alla litteraturforskare är idag ”digitala humanister” i en mer generell mening. Vem använder sig inte av Google, Google Books, DiVA, e-tidskrifter, Retriever, Litteraturbanken och annat digitalt åtkomligt material?

Forskningen i arkiv och bibliotek blir i allt högre omfattning digital, vilket förenklar och snabbar på forskningsprocessen (även om det så klart också finns en risk för omvända effekter: ny teknik kräver nya kompetenser; själva omfattningen av snabbt åtkomligt digitalt

material riskerar att leda forskaren vilse). Våra publikationskanaler kommer förmodligen på sikt att bli i stort sett helt digitala. Och än större förändringar är att vänta när också våra forskningsmetoder framgent kommer att influeras av storskalig *text mining* och andra datorstödda analysverktyg.

Om digitaliseringen hittills mest har påverkat hur litteraturforskare söker material och publicerar sig, så kommer den i framtiden att influera de flesta delar av forskningsprocessen: materialinsamling, forskningsöversikt, metod, resultat, analys, presentation, publicering. Det är på samma gång min förhoppning och min gissning att den mer traditionella kvalitativa litteraturforskningen i framtiden i hög omfattning kommer att ta hjälp av kvantitativa datoranalyser för att stärka sina teser. Men för att kunna göra det krävs att forskaren åtminstone på en grundläggande nivå förstår hur sådana analyser går till.

Litteraturvetare måste bli bättre på – eller kanske snarare mer positivt inställda till – att räkna, annars riskerar vi att i framtiden överlämna centrala led i forskningsprocessen åt datavetare och programmerare och därmed förlora den förmåga till kritisk granskning som är humanistens adelsmärke. Digitaliseringen möjliggör andra slags forskningsfrågor och resultat – den kan ge oss empiriskt väl belagda svar på frågor vi tidigare endast kunnat spekulera kring. Detta medför i sin tur ett förhållningssätt till forskning som utmanar föreställningen om vad en litteraturvetare är och hur hen arbetar.

**JONAS INGVARSSON. DOCENT OCH LEKTOR MED INRIKTNING
MOT MEDIER OCH REDAKTIONELL PRAKTIK VID GÖTEBORGS
UNIVERSITET**

1. Frågan är väldigt vid och skulle kunna besvaras i bokformat. Men här några punkter.

Produktion: Ytterst få böcker idag produceras utan digitala hjälpmedel i alla led av processen. Författare skriver på datorer och förlagen producerar med hjälp av digitala verktyg. I en annan ände av skalan ser vi hur andra författare liksom demonstrativt framhårdar i att skriva på skrivmaskin och också gör ett nummer av det. Denna position hade ju varit helt meningslös om den inte förhållit sig till en digital diskurs. Ett liknande förhållningssätt finner vi i böcker av till

exempel Lotta Lotass och danska Mette Hegnhøi. Lotass laborerar demonstrativt med den litterära materialiteten, med företeelser som osorterade texter i en låda, eller en 50 m lång telexremsa med en enda mening. Mette Hegnhøis ungdomsroman *Ella er mit navn. Vil du købe det?* (2014) är också den förpackad i en ask, innehållandes cirka 140 maskinskrivna sidor och ”poetsnön”, det runda spillet från en klassisk håslagsapparat. I bägge fallen handlar det kanske inte om ett motstånd mot ”det digitala” utan mer om ett utforskande av litteraturens materialitet. Det är heller inte nödvändigtvis några nya grepp, historiskt sett. Men detta utforskande får en annan resonansbotten i en digital tid än det skulle haft för, säg, femtio år sedan. Boken är inte längre det kulturbärande mediet. Bokens – och litteraturens – materialitet har blivit den digitala kulturens innehåll.

Konsumtion: E-böcker har blivit en kommersiell guldgruva och läsandet på platta ökar hela tiden. Men märkligt nog tycks den muntliga kulturen vara vinnaren just nu, med ljudboksindustrins explosionsartade framväxt: Storytel köper Nordsteds och allt fler går omkring med en bok i öronen. Detta samtidigt som podden håller på att konkurrera ut den populärvetenskapliga tidskriften som kunskapsförmedlare. Relationen mellan digital kultur och konsumtion av litteratur och det som vi kallar ”text” är synnerligen komplex.

Distribution: E-böcker och poddar har ju ett enormt överläge i distributionsledet i den digitala ekologin. Samtidigt visar boklådor på nätet som Adlibris, Bokus och Amazon att boken fortfarande står stark. I grenen ”nya medier sätter sökljuset på äldre medier” är förstås handeln med antikvariska böcker ett väldigt intressant fenomen. Man kan föreställa sig att den traditionella boklådan är på väg att försvinna, men att antikvariaten har en fortsatt stark position – jämför vinylskivans status i en tid där CD:n håller på att bli obsolet.

2. Verktyg och metoder inom Big Data, så som *topic modelling* och *distant reading*, har ju revolutionerat delar av den litteraturanalytiska praktiken. Detta har genererat en hel del häpnadsväckande resultat och i takt med att uppmärkningen och taggningen av litterära data fortskrider kommer än mer intressanta sammanställningar säkerligen att se dagens ljus. Personligen har jag dock lite svårt för den tendens man kan skönja hos vissa av forskarna inom detta fält, en slags yrvaiken positivism och glädje över att ”äntligen kan humanisterna göra

riktiga laborationer, precis som naturvetarna”, för att parafrasera Matthew Jockers vid hans besök på Göteborgs universitet 2014.

Med detta sagt är det helt uppenbart att dessa verktyg utgör ett uppfriskande komplement till traditionell humanioraforskning. Ett annat användningsområde för de digitala verktygen är visualiseringen av data (vare sig de är hämtade från stora databaser eller en enskild närläsning). I framtiden tror jag att vi kommer se nya och pedagogiskt framgångsrika sätt att redovisa humanistisk forskning och vi kommer också arbeta med digitala verktyg i själva undervisningssituationen. Ett spännande exempel är TouchPress app *The WasteLand*, som vrider och vänder på T.S. Eliots poem, och som under en period för några år sedan häpnadsväckande nog var den mest sålda appen för iPad överhuvudtaget. Andra experiment som kan nämnas är den Facebook-version av Romeo och Julia som några av Alan Lius studenter i Santa Barbara gjorde för några år sedan.

Den forskning inom den digitala litteraturvetenskapen som ligger mig själv närmast handlar dock mer om kunskapsteoretiska perspektiv på digitaliseringen. Det jag kallar ”digital epistemologi” syftar på en digital humaniora som i princip skulle kunna bedrivas utan datorer (men det är sannerligen inget självändamål). De frågor som ställs handlar om hur de kulturella uttrycken förändras i en digital tid, men också om att se digitaliseringen inte bara som en samling tekniker, nätverk och data, utan också som en tankeform. Detta får en räckvidd konsekvenser på flera kunskapsteoretiska nivåer:

- att vi i diskussionen om e-böcker vs fysiska böcker i biblioteksbeståndet måste inse att det ena inte ersätter det andra, textens materialitet får konsekvenser för kunskapsinhämtningen.

- att vi i större utsträckning borde undersöka och appropriera *spelets* kunskapsteoretiska förutsättningar såväl i forskning som i undervisning (jfr McKenzie Wark, *Gamer Theory*, 2007).

- att relatera litterära uttryck till digital kultur vare sig de handlar om digitala företeelser eller ej.

- att vi blir medvetna om att vissa teoribildningar, som till exempel mediarkeologin, kan ses som en direkt spegling av den digitala kulturen.

- att den digitala kulturen, betraktad som en tankeform (eller rättare flera) gör det möjligt att relatera digitala uttryck till tidigmoderna tankeformer som emblemet och kuriosakabinettet, och också med

framgång gör det möjligt att återvända till retoriska grundbegrepp som nu kan förstås i ett nytt sammanhang. Moderniteten är en parentes.

– att undersöka vilka kunskapsteoretiska konsekvenser olika former av akademisk produktion för med sig. I diskussionen om hur vi inom humaniora lämpligast ska kommunicera våra rön har vi i allt för stor utsträckning fokuserat på bibliometrisk impact och i alltför liten utsträckning diskuterat de kunskapsteoretiska effekterna av monografin, sammanläggningsavhandlingen, den konstnärliga forskningen, de digitala plattformarna och så kallad *gamification*.

**MATS MALM. PROFESSOR I LITTERATURVETENSKAP VID
GÖTEBORGS UNIVERSITET SAMT FÖRESTÅNDARE FÖR
LITTERATURBANKEN**

1. Digitaliseringens betydelse har varit enorm för alla led i produktionen och distributionen av litteratur. Motsvarande har den förstås varit fundamental för konsumtionen, särskilt får man nog säga genom att konsumtionen av traditionella böcker stärkts kraftfullt av de digitala produktions- och distributionsvägarna: böckerna har helt enkelt blivit billigare och mer lättillgängliga. I Sverige har påverkan inte varit så stor som i många andra länder när det gäller att konsumera faktiska e-böcker.

2. Den digitala utvecklingen har hittills påverkat forskning och undervisning mest så till vida att den har gjort texter lättare åtkomliga: skönlitteratur, facklitteratur, databaser med mera. Det i sig är utmärkt men handlar i hög grad om effektivisering av gamla arbetsformer. Den tydligaste mer genomgripande förändringen syns kanske i den bokhistoriska forskningen: att den har utvecklats så kraftfullt hänger samman med att böckernas fysiska egenskaper har förtydligats påtagligt genom eteriska digitala bilder. Den stora potentialen har vi framför oss: när texter och metadata har digitaliserats i en sådan omfattning att de kan användas för helt nya former av exploatering, kan nya frågeställningar formuleras, nya metoder utvecklas och nya utbyten mellan discipliner förverkligas.

Att den framtida utvecklingen kommer att vara verkligt intressant

och dynamisk är helt klart, även om det inte går att sia om just hur den kommer att arta sig. Men förutom att litteraturforskare får en rad nya möjligheter att närma sig skönlitteraturen, kommer skönlitteraturen när den väl är digitaliserad att bli ett värdefullt källmaterial för snart sagt alla humanistiska och samhällsvetenskapliga discipliner. Ambitionerna kan förstås inte stanna där: alla böcker behöver digitaliseras och kring sådana material och metoder lär många disciplinräns utmanas. Det blir intressant att se hur det litteraturvetenskapliga ämnet påverkas när skönlitteraturen på allvar öppnas för forskningsinriktningar som sociologi, etnologi och ekonomisk historia.

Givetvis finns risker och faror i forskningsprocessen kring digitala material och metoder, men det finns gott om varningsord och kritisk reflektion av det slag som behövs i en så snabb utveckling. Hela denna inriktning stimulerar också den teoretiska reflektionen kring vetenskaplig kunskapsproduktion på ett mer generellt plan.

För undervisningens del kan digitaliseringen erbjuda mycket mer än möjligheten att slippa anpassa pensum efter vilka böcker som finns i bokhandeln vid ett visst tillfälle. Digitala material och metoder kommer att erbjuda nya, mer experimentella och konstruktiva, möjligheter för studenters självständiga arbeten.

Det stora problemet hittills för den svenska forskningen är att praktiskt taget inga offentliga medel har gått till systematisk digitalisering av böcker i detta land, trots paroller om att vi skall vara världsledande i att utnyttja digitaliseringens möjligheter. Jämför det med Norge, som har digitaliserat alla böcker tryckta på norska, totalt en halv miljon. Andra jämförbara länder har inte kommit så långt som Norge, men det är tydligt att Sverige har placerat sig i jumboligan och riskerar att missa den verkligt intressanta utvecklingen. Samtidigt är den svenska utgivningen genom tiderna så begränsad att det skulle kunna gå snabbt att etablera ett mycket representativt och användbart material.

För sådan digitalisering är utmaningen inte främst teknisk, även om bokrobotar, OCR-programvara och databaser självfallet kommer att utvecklas vidare. De ekonomiska kraven blir i motsvarande grad mindre när processerna blir billigare, men den ekonomiska utmaningen har hittills visat sig vara svårhanterlig. De juridiska utmaningarna kan visa sig bli det största hindret, om större delen av 1900-talet och hela 2000-talet fortsätter att vara låst material för forskningen.

**JESPER OLSSON. BITRÄDANDE PROFESSOR I SPRÅK OCH KULTUR
MED INRIKTNING MOT LITTERATURVETENSKAP OCH MEDIE-
HISTORIA VID LINKÖPINGS UNIVERSITET**

Bägge frågorna inbjuder till boklånga svar, men här finns bara tid och rum till en komprimerad respons.

1. Om frågans ”digitalisering” hänvisar till digital teknologi och medieinfrastruktur i stort, har den tveklöst omformat alla tre leden i den litterära händelsen på oöverskådliga sätt. På bordet bredvid mig ligger tre nya böcker som försöker följa några spår och effekter: Julia Pennlerts avhandling *Poesi pågår. En studie av poeter.se 2003–2016* (2018), Dennis Tenens nyutkomna *Plain Text. The Poetics of Computation* (2017) och en antologi som heter *The Digital Critic. Literary Culture Online* (2017). Bara titlarna på dessa volymer hade framstått som relativt obegripliga för tjugo år sedan. Datorer och mjukvara har från 1960-talet och framåt gripit in i och påverkat villkoren för litterärt skapande och lämnat ofta djupa och skiftande avtryck i former och fantasi, som Matthew Kirschenbaum visat i sin underhållande undersökning av ordbehandlings litteraturhistoria: *Track Changes. A Literary History of Word Processing* (2016). Självfallet har denna process intensifierats och diversifierats under de senaste decennierna. Minst intressant: genom produktionen av e-böcker som sömlöst remedierar tryckta dito med vissa tillägg (sökfunktion, länkar etcetera) – eller, på senare tid, och mer intressant, vidgar codexens register via mer tankeväckande grepp. Än mer intressant: genom uppkomsten av en räckta digitalt specifika genrer och former – från 1980-talets hypertextromaner till 1990-talets Flash-poesi till Googlebaserade verk till sms-berättelser, till de intermediala och multimodala kombinationer och hybrider som kan beskådas och läsas i samlingar som Electronic Literature Collection. Och minst lika, kanske mest intressant: genom en ”mediearkeologisk” orienterad poetik utagerad i poesi och roman-konst på papper, där tryckta medier – från böcker till teleprinterrem-sor – blir ett sätt att historisera och kritiskt undersöka den digitala infrastrukturen (här kan allt från poetiska listor av Ulf Karl Olov Nilsson till listklättrande thrillers som Marisha Pessls *Nattfilm* från 2013, fylld av skärmdumpar av mail och hemsidor, nämnas).

Men sådana iakttagelser snuddar bara vid den ”betydelse” som

en djupborrande blick skulle urskilja – en blick som skulle zooma in effekter i själva tänkandet kring litteratur, vad Jonas Ingvarsson diskuterar i termer av en ”digital epistemologi”. Detsamma gäller om man flyttar fokus till distributionen. Kanske är det till och med här som de mest omfattande omvandlingarna skett, och då tänker jag inte främst på den smidiga distributionen av digital eller digitaliserad litteratur via nätbaserade gemenskaper av olika slag (som poeter.se) eller via ambitiösa arkiv som *ubuweb*, utan i lika hög grad på nätbokhandeln i dess olika former och på de svällande samlingarna av (illegalt) digitaliserade och reproducerade tryckta böcker.

Eller är det kanske ändå läsandet som förändrats mest? Både det institutionellt armerade och historiskt grundade läsande som kallas ”kritik” och som idag finner en rad andra former – bokbloggar, och liknande – och det läsande vi alla utövar i soffan, på bussen, i badet och så vidare, och vars förändrade villkor (små och stora skärmar, med mera) alstrat alarmism – ingen kan eller orkar eller har tid att läsa Tolstoj längre; närläsningens meditativa moduleringar av tankar och känslor har upphört – såväl som mer positiva eller till och med utopiska perspektiv på sådana saker som en förhöjd sensibilitet inför skiftet mellan medier, temporaliteter, kontexter. Jag har svårt att tro fullt ut på något av detta. Men att genomgripande förändringar sker är givet, och den tryckta boken kommer att försvinna, inte helt men i stort sett, inom en överskådlig framtid.

2. Svaret här kan, från mitt håll, tyvärr bara bli lika svepande och tentativt. Digital humaniora har visat på hur främst forskningen kan omvandlas av digital teknologi i vid mening: Gamla kvantitativa metoder blir nya, eller kan utföras på mer övertygande och sofistikerade sätt genom tillgången på alltmer omfattande digitaliserade textkorporusar och ny mjukvara. Kollektiva arbetsformer och andra miljöer som DH-labbet skapas. Mer experimentella arbetsformer och metoder kan utvecklas (som Johanna Drucker och många andra visat). Nya presentationsformer – inte minst grafer, kartor och träd, som någon ungefär sammanfattade saken – har gett nya bilder och gestaltningar av epoker och genrer, om inte alltid av enskilda diktare och texter.

Sannolikt kommer detta att få mer genomgripande effekter än vad som än så länge blivit synligt och det kommer att påverka forskarrollen och utbildningen av forskare. Men samtidigt finns en räcka

goda skäl att också kritiskt begrunda en alltid hotande teknofili och fetischism och partiell blindhet för begränsningarna hos dessa ”nya redskap”. Personligen tror jag återigen att en materialistiskt grundad, historiserande och mediarkeologisk analys kan vara produktiv och klok. Liksom en nyanserad blick på vilka effekter dessa nya redskap och metoder har på föreställningen om kunskap.

Samtidigt är jag nyfiken på hur digital teknologi kan införlivas på ett mer experimentellt och undersökande sätt i undervisningen (och givetvis har mycket hänt här som jag inte har en aning om). Här borde tanken på labbet och laborationen, till exempel, kunna bli vitaliserande för den rymd för gemensam läsning och diskussion som seminariet, till exempel, erbjuder. Vad kan frigöras om mjukvara för berättande eller sociala medier sammankopplas med etablerade läspraktiker och analysmetoder, etcetera? Det handlar förstås inte om att sätta det ena framför det andra, utan om att testa nya kombinationer som kan främmandegöra och ge energi åt den redan befintliga praktiken.

**JULIA PENNLERT. FIL. DR I LITTERATURVETENSKAP OCH
UNIVERSITETSADJUNKT I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONS-
VETENSKAP MED FOKUS PÅ LÄSANDE OCH LÄSFRÄMJANDE
VERKSAMHET VID BIBLIOTEKSHÖGSKOLAN I BORÅS**

1. Digitaliseringen har haft stor betydelse när det gäller produktion, konsumtion och distribution av litteratur. Genom den digitala tekniken och genom digitala mötesplatser finns nu en parallell digital litterär kultur som både står fri från – och har likheter med – andra former av litterära gemenskaper och/eller litteratursamhället i mer breda termer. Det jag tycker är intressant med frågor som rör litteratur och den digitala tekniken är just den här parallella rörelsen av både nya litterära uttryck och format, nya typer av författare och läsare, och hur ett medialt återbruk blir tydlig i digitala miljöer där litterära möten sker genom att samtal och tolkningar av litteratur publiceras och diskuteras. I relation till den digitala tekniken ser vi också hur litteraturen kan studeras och undersökas på nya sätt. På till exempel sajter som *poeter.se* publiceras det dagligen 300 dikter och 500 textkommentarer vilket visar hur poesin som genre är populär online men också hur omfattande den digitala egenpubliceringen av dikter faktiskt är.

2. Jag tycker mig se ett visst nyvaket intresse inom litteraturforskningen gällande hur just den digitala tekniken påverkar/bidrar till den litteraturvetenskapliga forskningspraktiken och undervisningen om litteratur. Min förhoppning är att den digitala tekniken gör att vi som litteraturvetare på ett tydligare sätt reflekterar över och diskuterar metodologiska frågor rörande de mediespecifika egenskaper som präglar ett material som publiceras på internet samt att vi i större utsträckning intresserar oss för kritiska perspektiv på den digitala teknikens möjligheter och begränsningar för litteraturen, läsaren och författaren.

Jag skulle gärna se att vi även som forskare blir mer självreflekterande gällande de frågeställningar och synsätt som vi bär med oss (som någon form av disciplinär förförståelse) och hur detta kan utmanas men också korsbefruktas av de metoder och gränssnitt som den digitala tekniken möjliggör. För att återknyta till en poesisajt som *poeter.se* väcker det omfattande publicerade materialet frågor kring hur litteraturvetenskapliga frågeställningar rörande text, läsare och författare kan undersökas med hjälp av en kombination av distansläsningsmetoder och litteratursociologiska perspektiv.

Gällande utbildningsfrågor så tror jag att vi även måste utbilda våra studenter i en medial förståelse kring hur olika medier (både digitala sociala nätverkssajter och den tryckta boken) på olika sätt präglar vad och hur vi tolkar texter och hur mediespecifika egenskaper, och kanske också medielogiken, påverkar hur och vad vi läser. Att läsa en text och förstå dess sammanhang är kunskaper som kommer vara av stor betydelse och som i allra högsta grad även i framtiden kommer att präglas av de mediala kanaler där texten publiceras och diskuteras.

ØYVIND PRYTZ. UTREDARE PÅ KULTURRÅDET I NORGE OCH FÖRFATTARE TILL BOKEN *LITTERATUR I EN DIGITAL TID* (2016)

1. Et første svar kunne være: Så langt har digitaliseringen hatt relativt liten betydning for produksjon, distribusjon og konsum av litteratur i Norge. Påstanden må riktignok nyanseres, og under de mer overfladiske endringstendensene knyttet til den digitalteknologiske utviklingen, kan man ane konturene av mer grunnleggende (og langsommere) forandringer.

Interessen for å utforske de estetiske eller formmessige mulighetene som digitale skrive- og publiseringssteknologier åpner for, har foreløpig vært relativt beskjeden blant norske forfattere. De fleste (men ikke alle, det finnes viktige unntak) har riktignok datamaskinen som sin viktigste skriveteknologi, og forlagenes arbeidsprosesser har naturligvis endret seg radikalt som en følge av digitaliseringen, men det er svært få forfattere som dyrker de heldigitale skrive- og publiseringsformatene, og som på den måten bidrar til å utvikle den interaktive eller multimodale litteraturen: Den elektroniske litteraturen er fremdeles en marginal sjanger i Norge.

Derimot har det blitt produsert en god del barnebøker for smarttelefoner og nettbrett, det jeg kaller ”brettbøker”. I hovedsak dreier det seg om adaptasjoner av allerede publiserte papirbøker. Mange av dem er forholdsvis enkle, og opplesningen av teksten er ofte det eneste digitale virkemidlet som tas i bruk. Det finnes også mer avanserte remedieringer som rommer både animasjoner, musikk, illustrerende lydeffekter og enkle interaktive elementer, men så langt har det bare blitt laget en håndfull *heldigitale* barnebøker, altså brettbøker som ikke baserer seg på tidligere publiserte papirbøker, og som dermed kan forholde seg fritt til papirbokens konvensjoner. Åshild Kanstad Johnsens *Kubbe lager skyggeteater* fra 2013 er fremdeles den viktigste utgivelsen innenfor denne kategorien. I tillegg til å være estetisk interessant, kan den – på et litt annet plan – sies å tematisere ”bakbelysningen” som teknologi, den retter altså oppmerksomheten mot nettbrettene som publiseringsplattform.

Mye kan tyde på at ulike former for selvpublisering i sosiale medier har hatt større betydning for litteraturen i Norge enn den elektroniske eller heldigitale litteraturen. En rekke forfattere som først publiserte tekstene sine på blogger, Facebook og Twitter, eller i ulike litterære nettsamfunn, som for eksempel det norske Diktammeret, har i de senere årene blitt plukket opp av tradisjonelle forlag. Sosiale medier synes slik å ha en viktig funksjon som et slags skriveverksted eller ”litterære laboratorium”, hvor det er mulig – særlig for uetablerte forfattere – å prøve ut tekster og tanker for et større publikum. Mer etablerte forfattere bruker i mindre grad sosiale medier som litterær publikasjonsplattform, men også her finnes det unntak. Frode Grytten står bak et av de mest interessante eksperimentene: I perioden fra desember 2011 til juni 2013 publiserte han – hver eneste dag – én

ny mikronovelle på Twitter. Til sammen ble det mer enn fem hundre fortattede fortellinger. Et utvalg av fortellingen har senere blitt samlet i boken *Vente på fuglen* (2014).

En tendens i sosiale medier de senere årene (ikke minst knyttet til økt bruk av og mer avanserte smarttelefoner) er kortere tekster og flere bilder. I tråd med dette har det vært en økende interesse i Norge for Instagram som publiseringsplattform, særlig for lyriske tekster. Et eksempel er kontoen "renpoesi" som i januar 2018 hadde mer enn 90000 følgere, og som dessuten har resultert i flere diktantologier publisert på papir. Diktene som publiseres på "renpoesi", og på Instagram generelt, er ofte ekspressive og personlige, og i mange tilfeller dreier det seg om avfotograferinger fra papirbøker, altså ikke tekster skrevet direkte for Instagram som publiseringsplattform. Etablerte forfattere og "amatører" (i ordets rette forstand) publiseres ofte side om side, og en konsekvens av dette er at skillet mellom "profesjonelle" og "ikke-profesjonelle" forfattere blir mindre markant. Selv om Instagram-poesien er ikke alltid nyskapende, bidrar det sosiale mediet til at litteraturen når ut til nye og større lesergrupper, og slik – ved at litteraturen dukker opp på uvante steder – får den også en litt annen funksjon enn når den publiseres på papir.

Til tross for at utforskningen av den digitalt skapte og den digitalt formidlete litteratur i Norge er relativt beskjeden, har digitaliseringen med andre ord igangsatt endringsprosesser som vil kunne ha stor betydning på lengre sikt. Dette handler blant om litteraturens funksjon som kunstform, om litteraturens rolle i kulturen, og om forståelsen vår av grunnleggende begreper som "forfatter", "litteratur" og "bok". Enn så lenge skriver riktignok de fleste av samtidens forfattere *bøker*. Det er boken – det vil si papirboken – man ser for seg som det endelige resultatet av skriveprosessen, med de konsekvenser dette har for hvordan den litterære teksten komponeres og struktureres.

Men samtidens forfattere skriver også innenfor rammene av en digital kultur, og på et eller annet plan setter digitaliseringen spor etter seg også i den "papirbaserte" litteraturen. Audun Mortensen er et eksempel på en forfatter som har bidratt til interessante formmessige og tematiske utforskninger av digitaliseringens konsekvenser for litteratur, kultur og samfunn, men som primært forholder seg til boken som format.

Når det gjelder konsum av litteratur i Norge, har det vært små

endringer de senere årene. Ifølge tall fra Bokhandlerforeningen leste rundt 90 prosent av befolkningen minst én bok i 2016. Ifølge en annen statistikk, *Norsk mediebarometer* fra Statistisk sentralbyrå, leste rundt 25 prosent av den voksne befolkningen papirbok på en vanlig hverdag samme år. Dette tallet har vært stabilt helt siden begynnelsen av 1990-tallet. Kun to prosent av befolkningen leste e-bok. Tallene forteller oss to ting: For det første at interessen for bøker og litteratur holder seg høy i Norge – til tross for konkurransen fra andre (muligens lettere tilgjengelige) medieuttrykk. Og for det andre at papirboken fremdeles er det foretrukne mediet for skjønnlitterære lesere.

Det kan være flere årsaker til papirbokens sterke stilling: Delvis kan man argumentere for at papirboken har et rikere spektrum av grafiske uttrykksmuligheter, og at den på enkelte områder er en mer anvendelig leseteknologi enn e-boken (enten man leser denne på lesebrett, nettbrett eller smarttelefon). Delvis kan man peke på at e-boken ikke har hatt fritak fra merverdiavgift på samme måte som papirboken, noe som gjør at e-boken relativt sett har vært dyrere (men dette er trolig i ferd med å bli endret). Delvis kan det skyldes at utlånet av e-bøker fra bibliotekene baserer seg på den såkalte eksemplarmodellen, slik at det til enhver tid bare kan lånes ut et begrenset antall eksemplarer av hver bok. Delvis er det mange som setter pris på at papirboken gir dem en pause fra den skjermen de ellers forholder seg til i store deler av døgnet. Og endelig kan man peke på den sterke og langvarige forbindelsen som finnes mellom litteraturen som uttrykksform og papirboken som medium: Papiret er på mange måter litteraturens medium.

2. Siden jeg de siste fem årene har jobbet utenfor universitetene, har jeg ikke full oversikt over hvordan undervisningen i litteraturvitenskap har blitt preget av den digitale utviklingen. Mitt inntrykk er at grunnpensumet er relativt uforandret (noe som heller ikke er overraskende i forbindelse med den historiske litteraturen). De senere årene har det riktignok blitt holdt fordypningskurs (kurs hvor pensum og undervisningsformer varierer) som har betonert et medieteknologisk perspektiv på litteraturen. For å aktualisere litteraturvitenskapen, og ikke minst for å forstå de endringsprosesser som knytter seg til digitaliseringen, er dette viktig: Vi trenger litteraturvitere med teknologiforståelse.

Når det gjelder forskningen, har digitaliseringen hatt betydning

både for metodeutviklingen og for de tematiske interessene. Ved Universitetet i Bergen er det et viktig miljø for forskning på digital kultur generelt og elektronisk litteratur spesielt. Ved NTNU i Trondheim har vært gjennomført flere interessante forskningsprosjekter med et mediearkeologisk perspektiv på litteraturen, men fokuset her har primært vært på den tidligmoderne litteraturen. Enkelte miljøer, spesielt i Oslo, men også ved andre universiteter, har begynt å ta i bruk metoder fra digital humaniora.

Nasjonalbiblioteket, som er i ferd med å digitalisere store deler av samlingen sin, er en pådriver i dette arbeidet. Så langt har nærmere fem hundre tusen bøker blitt digitalisert, og en stor del av bøkene publisert før år 2000 er åpent tilgjengelige for norske nettbrukere. Nyere utgivelser kan studeres digitalt i Nasjonalbibliotekets lokaler. Dette åpner en rekke interessante muligheter for stordataanalyser av litteraturen, og det er allerede igangsatt forskningsprosjekter som jobber med dette.

ALEXANDER SVEDBERG. Redaktör, kritiker och antikvetare. Författare till boken *Framtidens kritik. Två essäer* (2018) tillsammans med Axel Andersson

1. I Vernor Vinges roman *Rainbow's End* (2006) vaknar poeten Robert upp till en verklighet fylld av digitala överlagringar. På jakt efter ”riktiga böcker” söker han sig till biblioteket, där han till sin förskräckelse upptäcker hur böcker och tidskrifter suges in i en mekaniserad slang. Slangen är fylld med mikrokameror som dokumenterar varenda trycksak. *Data rescue*. Vinges framtid saknar handdatorer och klumpiga skärmar, istället utrustas människor med linser. Genom linserna blir omgivningens digitala överlagringar synliga, däribland digitala böcker.

Vi befinner oss långt från teknologin i *Rainbow's End*. Däremot närmar vi oss vad jag kallar för de blödande nätverkens epok, en period av experiment knutna till nya relationella gränssnitt som medierar förhållandet mellan det digitala och det konkreta. *Augmented Reality* (AR; ”förstärkt” eller ”utvidgad” verklighet) är en teknologi som placerar digitala objekt och varelser ovanpå den konkreta verkligheten. Mjukvaran utvecklades först i relation till webbkameror,

mobiltelefoner och glasögon, men 2016 patenterade Samsung, Google och Sony teknologi som för oss närmare AR-linser. Under 2016 och 2017 började även förlags- och tidningsbranschen anpassa sig efter en sådan utveckling.

Vad betyder detta för litteratur och litteraturanlys som sådan? Litteraturens behandling av teknologi stannade tidigare vid mekaniseringen som metafor; ett nytt varande översatt till ren text. Under moderniteten har textens renodling aldrig ”hotats” i samma omfattning som måleriets, vars abstraktion delvis tvingades fram av kameran och filmen. En teknologi som medierar förhållandet mellan digitalt och konkret ställer däremot helt nya frågor om *hur* vi kommer läsa i framtiden. Traditionella motsättningar som bild–text, skrift–tal och konkret–digitalt vävs samman genom gränsöverskridande teknologier.

Förlagsvärldens led har under de senaste åren anpassats efter att så effektivt som möjligt få ut böckernas innehåll i ett flertal format, däribland mjukband, e-böcker och ljudböcker. Kanske kommer den digitala överlagringens ”förstärkning” vara en del av framtidens produktionsled? I Japan, USA och Kina har kulturproducenter och företag redan börjat köpa upp och samarbeta med teknikfirmor och spelutvecklare. Ett exempel är bokgruppen Hachettes uppköp av spelutvecklaren Neon Play. AR-utvecklaren Meta gick under januari 2018 ut med nyheten om ett samarbete med teknikjätten Dell. Meta har sedan tidigare gjort sig kända för sina försök att utveckla digitala, taktila överlagringar, det vill säga digitala föremål som går att hantera som pseudo-objekt. Kanske är inte steget mot digitala, taktila böcker långt borta? Eller kommer kanske digitala överlagringar som ljudslingar, animationer och hyperlänkar vara en del av den traditionella bokens framtid?

2. Hur kommer detta påverka den litterära miljön? Teknologin används i nuläget främst för marknadsföring och pedagogiska experiment. Jag tror dock att den också kommer användas för att skapa sammanhang inom vilken litteraturen figurerar, till exempel en ny kritisk reception. Mot slutet av 2017 gick forskaren Amy Webb ut och talade om mobiltelefonens förestående död, till förmån för linser, projektionsteknologi och andra proteser. Detta kommer troligtvis påverka samhället i ännu större omfattning än vad den skärm- och handbundna digitaliseringen har gjort. Det vi måste fråga oss är vad detta kommer innebära för

den akademiskt grundade traditionen och hur vi kan påverka detta i rätt riktning. Jag tror inte att någon kommer påstå att traditionell litteraturanlys blir obsolet, men väl att akademisk humaniora i ännu högre grad måste börja tänka på att ta sig an gränsöverskridande teknologier på andra sätt än översättningar till text.

Det litteraturvetenskapliga fältets traditionella metoder har utvecklats för att med kriminalteknisk noggrannhet djupdyka i ordet. Men om ordet används för att studera ordet, räcker det då att enbart använda språket för att studera hybridlitteratur? Vad händer med kritiker och forskare när utbudet kompliceras och ljud, bild, rörelse – och text, vävs samman? Kodkritik och avatarkritik existerar redan, vilket bland annat har lyfts fram av forskaren David Jhave Johnston i boken *Aesthetic Animism. Digital Poetry's Ontological Implications* (2016). Tidigare talades det om "hyperromanen", men många av dagens experiment drar 1990-talets diskussion om digitaliseringens inverkan på litteraturen till sin spets. Arkivet ELMCIP har upprättats för att samla dessa gränsöverskridande experiment och nästa steg för litteraturvetenskapen blir att ställa kritiska frågor i relation till sådana format. Troligen inkluderar detta fler samarbeten med teknikinriktade forskningsfält.